

Wstęp

Region bałkański charakteryzuje się różnorodnością etniczną, religijną, językową. W czasach wielkich zmian ustrojowych i ideologicznych, jakimi był upadek świata zimnowojennego, różnorodność owa często staje się przyczyną sytuacji konfliktowych, także na płaszczyźnie aksjologicznej. Problemy tożsamości, kontrowersje przynależności kulturalnej i geograficznej, uprzedzenia i mity prowadzące do zbrodni charakteryzowały region dwadzieścia lat temu.

Od 2003 roku, kiedy podczas szczytu w Salonikach Unia Europejska oficjalnie uznała wszystkie państwa bałkańskie za pewnych członków Unii (pod warunkiem spełnienia niezbędnych kryteriów akcesyjnych), region pozostaje w ścisłych stosunkach z Unią w ramach procesu integracyjnego. Rodzi to różne problemy, wśród najważniejszych zaś z pewnością problemy natury aksjologicznej.

Bałkany Zachodnie¹ to obszar, który – według nomenklatury Unii Europejskiej – obejmuje następujące kraje: Chorwację, Bośnię i Hercegowinę, Serbię, Czarnogórę, Macedonię, Kosowo i Albanię. Są to kraje (poza Albanią) powstałe po rozpadzie Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii (SFRJ) w 1991 roku wraz z proklamowaniem niepodległości przez niektóre republiki należące do federacji: Słowenię, Chorwację, Macedonię i w roku 1992 Bośnię i Hercegowinę. Zapoczątkowało to konflikty

---

¹ Do Bałkanów zaliczane są, poza krajami byłej Jugosławii (bez Słowenii), także Grecja i Turcja (część europejska). Naszą uwagę skupiliśmy jednak na krajach Bałkanów Zachodnich jako obszarze, który, najprawdopodobniej, stanie się celem kolejnych rozszerzeń Unii Europejskiej.

zbrojne trwające aż do roku 1999 (ostatni konflikt to wojna Serbii z Sojuszem Północnoatlantyckim wokół Kosowa). Dwadzieścia lat od rozpadu wspólnoty jugosłowiańskiej we wszystkich krajach regionu u władzy znajdują się demokratycznie wybrane rządy, a ich celem strategicznym jest przystąpienie, jako jej pełnoprawni członkowie, do Unii Europejskiej. Akcesja do Unii Europejskiej to trudny, wymagający proces przekształcania się społeczeństw tych krajów w nowoczesne społeczeństwa obywatelskie, mające do dyspozycji dobrze funkcjonujące instytucje państwa. W założeniu ma to prowadzić do inicjowania i wspierania projektów współpracy regionalnej. Niezbędna jest także budowa i wzmacnianie wzajemnych relacji demokratycznych, zakładających zmianę dotychczasowych systemów wartości o charakterze niedemokratycznym. Jednocześnie trudna historia i związana z nią tradycja tych krajów, pomimo siedemdziesięcioletniego wspólnego – jugosłowiańskiego – doświadczenia, świadczy o wysokim stopniu ich odmienności, co utrudnia przewyższanie istniejących mitów, uprzedzeń i krzywd, hamując tym samym proces pojednania. Problem okazuje się jeszcze bardziej złożony, gdy uświadomimy sobie, że proces „(od)budowy” nie tylko „nowych” społeczeństw, lecz także samych państw pozostaje procesem niedokończonym. Wystarczy przypomnieć na przykład Serbię i Chorwację nadal znajdujących się w fazie niedokończonej transformacji i mających nierozwiązane spory graniczne z sąsiadami. Inne państwa, jak Bośnia Hercegowina (składająca się z Federacji Bośni i Hercegowiny oraz Republiki Serbskiej) czy Kosowo, według UNSCR 1244/99, dalekie są od tego, by stać się pełnoprawnymi państwami narodowymi. Macedonia z kolei doświadcza ze strony Grecji zaprzeczenia własnej nazwy (stąd dziwaczna nazwa tego kraju „Była Jugosłowiańska Republika Macedonii”). Czarnogóra rozwija swoisty „entuzjazm dla niepodległości”, jednocześnie opierając swoją państwowość na wzroście gospodarczym. Unii Europejskiej przyszło zatem współpracować z wysoce heterogenicznym regio-

nem, co w żadnym wymiarze, a w szczególnie nas interesującym wymiarze aksjologicznym, nie jest łatwym zadaniem. Należy jednak podkreślić, że – paradoksalnie – cały region ponownie jest dzisiaj zjednoczony wokół tego samego celu – przystąpienia do Unii Europejskiej.

Pomimo istnienia wielu aktorów międzynarodowych zaangażowanych w regionie Bałkanów Zachodnich, takich jak Organizacja Narodów Zjednoczonych, NATO, Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, Unię Europejską traktuje się jako głównego katalizatora procesu integracji i pojednania państw Bałkanów Zachodnich. Unia Europejska nie jest tylko organizacją wspólnych instytucji i coraz bardziej zaciśniętej współpracy gospodarczej i politycznej, to także wspólnota wartości uznawanych przez wszystkie państwa – zarówno członkowskie, jak i te aspirujące do członkostwa. Rozumienie znaczenia wartości w procesie integracji państw regionu z Unią Europejską pozostaje jednym z niezwykle ważnych aspektów wpływających na dynamikę i przebieg samego procesu.

Na monografię składają się indywidualne opracowania autorów wywodzących się z różnych krajowych ośrodków naukowych, którzy prowadzą badania nad wybranymi aspektami problemów aksjologicznych związanych z procesem integracyjnym krajów Bałkanów Zachodnich do Unii Europejskiej.

Artykuł Franciszka Gołembskiego *Aksjologiczne uwarunkowania procesów polityczno-społecznych na Bałkanach* stanowi próbę odpowiedzi na pytanie o wymiar aksjologiczny w procesie rozwoju historycznego regionu bałkańskiego – od czasów antycznych po dzieje najnowsze. Wskazuje on, że na pewno w perspektywie krótkoterminowej trudno będzie o jakościową zmianę układu stosunków społecznych w regionie, co znacznie utrudni przebieg procesu integracji z Unią Europejską. Artykuł Justyny Miecznikowskiej *Pluralizm stosunków Unia Europejska a Bałkany Zachodnie* przybliży nam złożoność relacji Unii Europejskiej

z regionem w kontekście procesu akcesyjnego. Akcent położono na aspekt skuteczności przyjętej strategii Unii w wyżej wspomnianym kontekście. Marko Babić w artykule *Aporie tożsamości. Serbowie, Chorwaci i Unia Europejska* skoncentrował swoją uwagę na aksjologicznym aspekcie analizy historii wzajemnych stosunków serbsko-chorwackich, ściślej – na problemie tożsamości. Relacje serbsko-chorwackie w tym kontekście to swoisty paradygmat stosunków między bałkańskimi narodami – od realizacji południowosłowiańskiej wspólnoty politycznej – Jugosławii, po krwawe konflikty lat 90. XX wieku. Autor analizą objął także aktualną kondycję tożsamości tych narodów, szczególnie w aspekcie procesu integracji z Unią Europejską. Marlena Drygiel zajęła się kwestią *Pokoju jako celu polityki Unii Europejskiej wobec regionu Bałkanów Zachodnich*. Pokój jako kategoria konotująca „wartości egzystencjalne, harmonię interesów oraz wspólnotę celów”, pozwala Unii na urzeczywistnienie roli katalizatora procesu integracji i pojednania na Bałkanach Zachodnich. Artykuł Jacka Łuczaka *Problematyka religijna w konstytucjach państw Bałkanów Zachodnich* bada relacje między danym państwem i religią w sferze zarówno instytucjonalnej, jak i doktrynalnej. Kontekst aksjologiczny wydaje się oczywisty: na ile wartości religijne (i jak są definiowane) czy światopogląd religijny kolidują bądź są zgodne z treścią konstytucji danego państwa. Artykuł Agnieszki Puszczewicz – *Chorwacja: akcesja do Unii Europejskiej* – to swoiste *case study* procesu integracyjnego państwa, które obecnie najbliższe jest pełnoprawnemu członkostwu w Unii Europejskiej – jeżeli proces ratyfikacyjny przebiegnie sprawnie, Chorwacja stanie się 28 członkiem Unii Europejskiej 1 lipca 2013 roku. Mirella Korzeniewska-Wiszniewska zajęła się *Położeniem mniejszości muzułmańskiej w Republice Serbii po 2008 r. w kontekście serbskich aspiracji przystąpienia do Unii Europejskiej*. Artykuł traktuje o niezwykle ważnej kwestii – poszanowaniu praw mniejszości narodowych jako jednego z funda-

mentów katalogu wartości opracowanych przez Unię Europejską dla państw aspirujących do członkostwa – kryteriów kopenhaskich. Autorka jednak wskazuje na nadal istniejący problem nieufności w relacjach międzyetnicznych – między serbską większością i muzułmańską mniejszością. Trudno zatem określić, czy podejmowany dialog jest wynikiem przeformułowania własnego postrzegania takich wartości, jak tolerancja, czy jest tylko wynikiem prób zaspokojenia standardów unijnych w procesie akcesyjnym. *Zbrodnie popełnione na terenie Bośni i Hercegowiny w latach 1992–1995 w świetle pracy Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii* to artykuł Agnieszki Puszczewicz, w którym autorka ukazuje rolę MTK w sądzeniu zbrodniarzy wojennych z terenów byłej Jugosławii. Uprzedzenia, siła nienawiści i w końcu zbrodnie to „paliwo” dla nacjonalizmów – ideologii nienawiści, które zawładnęły regionem dwadzieścia lat temu. Czy wyroki MTK dla zbrodniarzy wojennych rzeczywiście będą służyć procesowi pojednania między narodami bałkańskimi? Poszanowanie praw człowieka, tak gwałtownie łamanych podczas konfliktów w latach 90. w regionie, powinno także zająć miejsce na piedestale podstawowych wartości społeczeństw bałkańskich, jeżeli chcą stać się członkiem europejskiej rodziny narodów skupionych w Unii Europejskiej.

Zaprezentowane tu artykuły miały na celu wskazanie poszczególnych aspektów dotyczących problemów aksjologicznych w stosunkach Unii Europejskiej z Bałkanami Zachodnimi. Miały one swoje zadanie poznawcze, ale i pragmatyczne, odnosząc się do konkretnych zagadnień i procesów w tych relacjach. Nie wyczerpują one całej złożoności zagadnienia, mają jednak na celu pobudzenie do dalszych badań nad problematyką niezwykle ważną nie tylko dla regionu Bałkanów, lecz także samej Unii Europejskiej.

Publikacja *Problemy aksjologiczne w relacjach Unii Europejskiej z państwami bałkańskimi* powstała w ramach projektu

badawczego pod tym samym tytułem, realizowanym w Instytucie Europeistyki Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego.

Dr Marko Babić